

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук,
заступника директора з наукової роботи
ДУ «Інституту Івана Франка НАН України»

Алли Іванівни Швець

на дисертацію (монографію) **Ірини Володимирівни Роздольської**
«Літературний феномен Українських Січових Стрільців:

функціонування та структура покоління»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

«Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковечно стоїть» (Ек.1:5), – ця біблійна сентенція з Еклезіястової книги, мабуть, ще більшою мірою актуалізує дослідницьку мотивацію зглиблювати парадигму покоління як фундаментальний аксіологічний феномен, що з одного боку є маркером людської духовності та ідентичності, а з іншого – програмує вектор цивілізаційного розвитку, просякає усі сфери життя соціуму. На високій емоційній хвилі знайомства з монографією Ірини Володимирівни Роздольської усвідомлюєш щастя належати разом з цією талановитою дослідницею до одного покоління, і водночас відчуваєш захоплення від того, наскільки живодайною для постання її блискучої праці була саме міжпоколіннева синергія, досвід наукових метрів – Т. Салиги, М. Ільницького, М. Жулинського, С. Хороба, М. Гнатюка, які інспірують такі дослідження, забезпечуючи непроминальність наукового пошуку і міцне інтелектуальне опертя. Організована у 2017 р. кафедрою теорії літератури і порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка конференція «Генераційний феномен як бунт і де(кон)струкція», як і авторський курс Олени Галети «Пам'ять і покоління в літературі», також засвідчують зростання сучасного загальнонаукового інтересу до проблеми поколінь та її тематизації у власне літературознавчому дискурсі.

Тому високо цінуємо таку засадничу ідею дисертації Ірини Роздольської й широко закросні в ній літературознавчі й загальногуманітарні інтенції, злютовані темою генерації. Адже методологічні стратегії концепту покоління є вельми вдячною опцією для всебічного осмислення як творчої індивідуальності письменника, духовно вписаного у власне покоління, так і для аналізу загальногенераційних літературних явищ, явлених крізь семіосферу тексту, естетику, традицію, історію і пам'ять покоління. Цю важливу взаємозумовленість людини – покоління – кількох поколінь зацентрував свого часу Іван Франко, зауваживши: «Щоби прослідити хід розвою одиниці, <...> треба вникнути в те, що називаємо духом генерації; треба прослідити, як впливи одної генерації захоплюють другу, бо ж генерації – так, як періоди літературні, так, як періоди в розвою одиниці, – не мають між собою різких границь, не чергуються так, як вояки на стоянці» (т. 41, с. 12).

Саме за такою науковою траскторією, на широкому архівному матеріалі, інтердисциплінарному контексті, стереометрично, вдумливо й по-новаторськи

розбудовує Ірина Роздольська свою ґрунтовну наукову студію про покоління січових стрільців, про тих, що «зродилися великої години» і за покликом важливого історичного моменту крісом і словом ішли «здобувати світ», про тих, які в сучасній літературознавчій рецепції й ментальному сприйнятті завдяки влучній метафорі Т. Салиги закріпили за собою генераційний ідентифікант «Стрілецька Голгофа».

Докторська дисертація І.В. Роздольської, видана окремою монографією (Львів, 2020), є першим комплексним, системним і багатоаспектним дослідженням стрілецької життєтворчості як скомплікованого генераційного феномену, що охоплює поколіннєву формацію представників, їхню ідеологію, світогляд, переживання, філософію чину, художню репрезентацію у пресовому дискурсі, творче вираження в стрілецькому образі світу. З погляду застосування генераційного підходу до висвітлення конкретних історико-літературних реалій ця дисертація закладає оригінальну, доти не знану матрицю, яка матиме величезне, навіть взірцеве значення для розбудови інших подібних досліджень про окремі літературні покоління і творчі індивідуальності в контексті генерації, яких так потребує оновлене українське літературознавство. Вагома наукова новизна дисертації, дуже точно й конкретно викладена у вступі, віддзеркалює те нове, що справді вносить дисертантка в осмислення генераційного феномена січового стрілецтва, і кожен пункт заявленої новизни жодним чином не є декларативним, а навпаки – успішно зреалізованим у цій праці.

Надзвичайно потужною є біографічна складова дослідження, коли авторка реконструює життєписи й мікроісторії письменницьких персоналій, зокрема й маловідомих, аби вписати їх в духовний простір осмисленого покоління і визначити оптимальні критерії інтегрованості того чи того митця в стрілецьку спільноту.

Дисертація Ірини Роздольської прикметна насамперед своїм документальним супроводом, адже в ній опрацьовано надзвичайно багато нових архівних матеріалів, до наукового обігу уведено нові імена, часописи, художні твори, що робить це дослідження відкривавчим і фактографічно містким, а дослідницька опція *ad fontes* суттєво розширює об'єкт дослідження.

Авторка справедливо висновує про унікальність поколіннєвої формації січових стрільців, яка еволюціонувала від стихійного, евентуального угруповання до стану розвиненої літературної індустрії з власними видавничими ресурсами, мережею видань, критичною репрезентацією, оформившись у значущий феномен літпроцесу, який визначав характер і обличчя галицького літературного міжвосня. Саме такий еволютивний підхід та принцип історизму дали авторці змогу показати тривкий і усвідомлений процес структурування генерації, поступового окреслення образу світу цього покоління, його екзистенційної історії, себто «проекції його ідентичності, світовідчуття, естетики» (с. 86).

Зацікавлює оригінальна дослідницька пропозиція нових генологічних дефініцій – меморат, який жанрово конститує спогадовий наратив стрілецтва в царині літературної критики.

Інтерпретативний хист дослідниці, вміння заглиблюватись у художні твори дав змогу широко охопити тематосферу стрілецької творчості, представити її як цілісний метатекст покоління. Авторка розширила наявний літературознавчий дискурс цікавим і вдумливим прочитанням художніх текстів, ретельним заглибленням в ейдологічну царину, жарову своєрідність, екзистенційні, психологічні домінанти.

Добре продуманою є архітектоніка дисертації: назви розділів та підрозділів оригінальні, цікаві, викликають інтерес і добре анонсують розглянуту в них проблему.

Перший розділ роботи – «Літературний феномен українських січових стрільців: формування генераційного підходу» – детально висвітлює теоретичні засади генераційних концептів в літературознавстві й, без сумніву, слугуватиме потужним теоретичним опертям у подальшому розвитку і методологічній концептуалізації поколінневого *modus operandi*.

Особливо імponує міждисциплінарний характер дисертації Ірини Володимирівни, вельми продуктивний для різноаспектного осмислення і верифікації складного феномену покоління з погляду різних царин – соціології, культурології, історії, філософії, мистецтвознавства, психології. Дослідниця постійно враховує і описує історико-національний хронотоп і політичний контекст формування і функціонування генерації січових стрільців, зважає на психологічні, світоглядні, аксіологічні передумови кристалізації цієї спільноти. Глибоко осмислено екзистенційні виміри представників генерації – трагічний оптимізм, катастрофізм світовідчуття, прикметні для мілітарної свідомості «лицарів апокаліптичної епохи» (Д. Донцов). Посутньо висвітлено питання психологічних мотивів інтегрування особи в літературний соціум, передусім як внутрішньої потреби, керованої іманентним прагненням людини бути разом зі своїми однодумцями. Такий ретельний підхід дав дослідниці можливість запропонувати достоту аргументовану дефініцію ключового концепту – *покоління* і визначити засадничі критерії його структуризації, а також на основі стрілецьких мемуарних одкровень і літературно-критичних розмислів зацентрувати на усвідомленій генераційній візії стрілецтва саме як «невтраченого покоління».

У другому розділі – «Літературні об'єднання УСС часів Визвольної війни (1914–1920): “кола молодих” у творенні літературної автономії» – вперше комплексно простежено формування літературних стрілецьких спільнот, а також мережу видавничої репрезентації стрілецтва. Здійснено своєрідну реконструкцію літературного життя покоління через пресові структури. Стрілецькі часописи авторка розглядає як інституційний маркер покоління, який транслює його аксіологію й естетичні запити, починаючи від перших рукописних гектографічних видань до формату регулярного часопису «Шляхи», що став знаменною віхою естетичної маніфестації покоління. Дисертантка зробила значний поступ у науковій концептуалізації стрілецького пресознавства як знакового, хронологічно тривкого сегмента галицької преси періоду Визвольної війни і міжвоєнтя (йдеться про часописи «Шляхи», «Світ», газети «Стрілець», «Будучина»), адже в такій повноті дослідницького аналізу

вони вперше стали предметом наукових студій, оприявнили невідомий досі художній нарратив стрілецтва й цілу когорту малознаних імен (В. Дахнівський, Б. Атаманюк, В. Дзіковський, М. Козицький, Ф. Палашук, В. Гадзінський).

Третій розділ монографії – «У координатах літературно-ідеологічних напрямів періоду міжвоєнтя (1921–1939)» – охоплює наступний, міжвоєнний, етап життєтворчості Українських Січових Стрільців, для якого характерна масштабніша літературна самоорганізація в сатирично-гумористичному дискурсі, середовищі «Літературно-Наукового Вістника», а також потужна видавнича практика, зосереджена довкола діяльності концерну «Червона Калина». Дисертантка вдумливо окреслює панораму літературно-ідеологічних напрямів міжвоєнтя – «націоналістичний», «католицький», «ліберальний (естетський)», «радянськості», що значною мірою відображало поступову різновекторність й симптоми перших поколіннєвих неузгіднень.

Для наукового мислення І. Роздольської характерним є чітке усвідомлення історичних фактів, національно-політичної ситуації, на тлі якої діяло стрілецьке покоління. Водночас авторка виявляє ґрунтовне розуміння доцільності й ефективності застосованих методів і підходів, зберігаючи при цьому дослідницьку об'єктивність і аргументованість висновувань. Завдяки цьому в дисертації значною мірою скориговано й переглянуто деякі контроверсійні моменти, наприклад, генераційний статус групи «Митуса», яку дослідниця пропонує трактувати як спільноту більш естетського та радянськості спрямування. Не оминає Ірина Володимирівна і певних дезінтеграційних моментів у життєписі стрілецького покоління, осмислюючи чи то світоглядно-ідеологічні контроверзи стрільців з групою «Митуса», чи то появу радянськості напрямку в Галичині й зумовлену нею трансформацію окремих репрезентантів стрілецтва в «червоних усусусів» (В. Атаманюк, М. Кічура, М. Ірчан, С. Масляк, В. Гадзінський). Звичайно, що ці моменти потребували виваженого і вдумливого аналізу, заглиблення як в індивідуальну історію письменника, так і в складний контекст доби. Причому авторка намагається об'єктивно показати причини (середовище, світогляд, психологічний уклад) ідеологічної переміни тих радянськості, які, вийшовши з лона стрілецької генерації, поступово набували нової ідентичности аж до втрати стрілецької поколіннєвої тожсамости.

Важливо, що представляючи стрілецьку когорту в літературному процесі, авторка застановляється і на генераційній значущості конкретної стрілецької персоналії, розрізняючи у творчій вдачі кожного письменника знакову ментальну, стильову, образну прикмету. Це яскраво проілюстровано оглядом літературно-критичних концепцій Л. Луціва, О. Бабія, Ю. Шкрумеляка, а також художньою репрезентацією різних стрілецьких письменників.

Четвертий розділ – «“Батьки” покоління у стрілецькому образі світу: візія і комунікація» – актуалізує питому для кожної генерації спадкоємність і зв'язок поколінь, конечність творчого взорування і опертя на свої духові маєстати. Таким чином, в генераційну концепцію січового стрілецтва авторка посутньо вмонтовує шевченкознавчий та франкознавчий дискурси, які віддзеркалюють різновекторну взаємодію стрілецького покоління на діахронному рівні з

творчими феноменами Т. Шевченка та І. Франка: інтертекстуальну, літературно-критичну, спогадову. Централізування Шевченкової постаті у стрілецькому нарративі явлено через ретельно осмислену в роботі І. Роздольської наукову і художню візію представників покоління. Завдяки дослідницьким пошукам дисертантки розширено обрії меморіального дискурсу франкознавства. Спогади В. Франка, М. Острроверхи, Р. Чубатого, В. Гадзінського, М. Заклинського, С. Небеша, а також сумлінно проаналізована й по суті вперше введена до наукового обігу франкіана в стрілецьких «Шляхах» і «Віснику Пресової Кватири УСС», суттєво доповнюють портрет Франка його смеркального часу, прояснюють зворушливі моменти стрілецького похорону письменника. Заторкуючи проблему суспільної opinio pro Франка одразу по його смерті, дослідниця об'єктивно висвітлює безкомпромісну позицію січового стрілецтва в обстоюванні і глорифікації культу Франка, особливо в часі непевних дискусій та оцінок про дражливі моменти його релігійного світогляду. Саме експлікований в монографії стрілецький меморат ствердно окреслив профіль Франка як національного генія.

Імпонує проблематика **п'ятого розділу** – «Стрілецьке покоління та “інші” сучасники: означення поколінневої ідентичності і меж». Бо ж, реконструюючи життєтворчість цілого стрілецького покоління, авторка чи не вперше репрезентує стрілецьку когорту як потужну інспіраційну силу, чин і творчість якої світоглядно впливали на попередні й наступні покоління. І, власне, поноваторськи осмислена у роботі проблема міжгенераційної комунікації стрілецтва зі старшими і молодшими сучасниками дає змогу вийти на значно ширші обрії стрілецької контактології. Евристичні знахідки дослідниці про взаємини усусусів із Франком та його адорування в стрілецькому дискурсі, чи про інспіраційну взаємодію стрільців у досвіді «молодомузівців» та військової групи УНР можна доповнити й іншими біографічними точками дотику зі стрілецькою літературною спільністю. Так, згадані у монографії стрілецькі постаті були близькими до відомої письменниці Наталії Кобринської. Під час боїв під Лисовичами, яке сусідує з Болеховим, в травні 1915 р. хата Н. Кобринської стала постійним прихистком для молодих стрільців. Зокрема у перерві між боями за місто разом з побратимами прибігав до тітки підкріпитися син Михайлини Рошкевич Іван Іванець. Саме в помешканні Кобринської творив і зберігав Шевченкові барельєфи інший вояк Михайло Гаврилко. У спогадах Кобринська згадувала, що тоді її хата наповнювалася «молодим, ентузіастичним, культурним та вже духово загартованим елементом», а сама вона «не могла встоятись в цій атмосфері молодої віри й пориву і почала душевно оживати». Вочевидь, захоплення героїзмом січових стрільців, важко пережитий арешт під Лисовичами Олени Степанівни зрезонував у цей період в циклі воєнних новел Кобринської з центральним топосом стрілецтва. Свій пітет до молодих усусусів письменниця явила в організованому на їхню честь прощальному обіді, під час якого виголосила свою останню палку промову, коли бійці змушені були відступати з Болехова.

Дослідження поколінневої взаємодії січових стрільців дало змогу дисертантці генераційно переосмислити літературний феномен

«молодомузівців», виокремивши в ньому новий стрілецький вектор й спостерігши дивовижну тематичну, стильову й духовну суголосність.

За своїм «далекосяглим зором і розмахом вірлиним» (Д. Донцов) монографія Ірини Роздольської є дуже перспективною, оскільки анонсує й закономірно накреслює інші важливі аспекти, які ще потребуватимуть ґрунтовної експлікації в майбутньому, як-от: проблема літературних династій, питання змінності генерацій в межах літературного процесу, періодика літературної спільноти як трансляція її світогляду, метанаратив покоління, аксіологія і світовідчуття генерації тощо.

У дисертації висвітлюються різні аспекти – біографічні, фактологічні, контактологічні, ідеологічні, естетичні, історико-політичні, літературно-художні, літературно-критичні, культурологічні, психологічні – практично, все, що дає змогу проникнути в життєвий світ цілої літературної генерації, мовби зглибити її зі середини. Діапазон цього багатоаспектного дослідження дивовижний: генераційний феномен, пресовий дискурс, явище стрілецького письменства, військова формація, образ світу, батьки покоління, радянофілство, поколіннева інтеграція, міжпоколіннева співдія, письменницька ідентичність, соціокультурна комунікація, меморат, рецепція, націоналізм, проблематика й поетика художньої прози, генологія, модернізм (символізм) та чимало інших питань.

Варто відзначити й вельми вправний стиль викладу – ясний, чіткий, логічний, з послідовним наведенням аргументів, із доречно вживаною науковою термінологією, яка маркує сучасний академічний рівень роботи.

Авторка зуміла показати січове стрілецтво як знакову в політичному і мистецькому сенсі мілітарну і культуротворчу генерацію зі своєю літературно-пресовою автономією, видавничою індустрією, власним світовідчуттям і глобальними завданнями.

Високо оцінюючи наукову працю І. В. Роздольської, хочу висловити кілька пропозицій, які зазвичай виникають під час читання таких новаторських і ґрунтовних досліджень:

1. У вступній частині вартувало б домовитись про теоретичну конотацію заявленого у назві монографії ключового терміну «літературний феномен» та його складових, з'ясувавши, як він кореспондує з поняттям покоління. Оскільки в роботі теоретично все-таки більше осмислено й дефінійовано генераційний феномен. Щоправда, на с. 7 автореферату авторка частково уточнює, що «сама ідея літературознавчого бачення стрілецького письменства як генераційного феномену є новаторською».
2. Було б доречно більше зацентувати й уконкретнити стильові доміанти стрілецької творчості. Так, на с. 17 зазначено, що стрілецька літературна генерація «стильово реалізувалася у поетиці реалізму і символізму». Вочевидь, якщо мати на увазі літературний напрям, то треба говорити радше про реалізм і модернізм, а символізм розглядати як стильову течію останнього. У зв'язку з цим хотілося б запитати: чи виявні у творчості січових стрільців прикмети й інших стильових течій модернізму, як, наприклад, експресіонізму?

3. І насамкінець: в дисертації дуже розгорнуто подано детальний огляд стрілецьких періодичних видань, що виходили у часи визвольної війни і міжвоєнтя. Було б цікаво, якби авторка подивилася на них еволютивно, в розвитку, як на відображення генераційного поступу стрілецтва. Простеживши зміну прагматичних засад різних стрілецьких часописів, доречно порівняти, що їх вирізняло, як це позначалося на етосі покоління? Як з відповідними історичними подіями синхронізувався пресовий дискурс? Як видозмінювався контент цих видань жанрово, тематично, інтенційно, ідеологічно? Як врешті творчо еволюціонували у них самі постаті письменників, адже ті самі імена переходили з часопису в часопис, при цьому модифікуючи свою тематику, стиль, жанр.

Висловлені міркування і запитання, є радше запросинами до продовження цієї теми і жодним чином не применшують вартости наукової монографії І. Роздольської, яка є цілковито самостійною працею і закладає дуже високу наукову планку для вітчизняних літературознавчих монографій і докторських дисертацій. Поставлені в ній завдання повністю виконано, висновки новаторські, слушні й аргументовані, логічно впливають із попереднього розгляду. Крізь призму новаторського дослідження життєтворчості й чину покоління січових стрільців значно прояснено, по суті, літературну, культурну й історико-політичну епоху в історії України, головню, звичайно, Галичини, періоду Визвольної війни й міжвоєнтя.

Отже, вважаю, що монографія (дисертація) «Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління» є самостійним і завершеним, ґрунтовним науковим дослідженням, результати якого є значним досягненням для розвитку сучасного українського літературознавства. Праця відповідає вимогам п. п. 9, 11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р., та №567 від 27.07.2016 р.), а її автор Ірина Володимирівна Роздольська цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»

А. І. Швець

«23» лютого 2021 р.

